

Rauno Elp ja Risto Joost esimest korda Wallenbergi-loos

Sirje Normet

20. veebruaril etendus rahvusoperis Estonia Erkki-Sven Tüüri ooper „Wallenberg“, mida võiks nimetada teiseks esietenduseks, sest esimest korda astus Wallenbergi rollis üles eesti bariton Rauno Elp ja esimest korda dirigeeris Risto Joost.

Tüüril on igati tasemel ooperi-meeskond

Erkki-Sven Tüüri „Wallenbergi“ esietendus oli pronkssõdurisündmuse aegu. Moskva poliitilise surve tõttu ei saanud lavastaja Dmitri Bertman proove Eestis jätkata (Bertman on Moskva ooperiteatri Helikon pealavastaja). Sellega oli ohus Estonia teatri üle aegade kõige kallim ooperiproduktioon (eelarve 1,8 miljonit). Ooperietenduse päästmiseks jätkasid tööd Neeme Kuningas ja Ene-Liis Semper, kes pidid hakkama saama üpris raske ülesandega - tuua lavale teise lavastaja kontseptsioon.

Abiks olid 21. sajandi tehnilised võimalused: lavastaja Bertman jälgis Moskvas Estonia laval käivate proovide veebiülekanne ning andis e-kirjade ja mobiilikonede vahendusel juhtnööre. Esietendusel laulis Wallenbergi rootsi bariton Jesper Taube, dirigeeris Arvo Volmer. Eri Klas ütles etenduse järel vastuvõtul, et see etendus on estoonlyastele hüpe uude kvaliteeti.

„Wallenbergi“ vaadates unustad, et istud meie väikese lavaga ooperimaja saalis. Ene-Liis Semperi nutikas kujundus teeb Estonia lava suurooperlikult avaraks: orkestrirauk on kaldteega kinni kaetud, orkester mängib lava tagaosas. See nõuab orkestrilt kindlasti suuremat pingu-

Hetk etendusest.

Foto: www.opera.ee

sellega, et muretses neile neutraalse Rootsi kuningriigi passi. Kahjuks ei suutnud Wallenberg päästa oma elu. Veripunaste lippude all sisse marssinud Nõukogude sõjaväelased võtsid Wallenbergi kinni ja saatsid ta Gulagi laagritesse, kus ta ametliku versiooni järgi suri südamerabandusse (tegelikult lasti ta ilmselt lihtsalt maha).

Sakslaste juures toimisid valepassid, mille abil juute rootslaste pähe koonduslaagritest päästeti, ent Nõukogude Gulagis ei toiminud enam midagi - ei see, et oled Rootsi kuningriigi kodanik, ega see, et sul on diplomaatiline puutumatus.

Suur osa ooperi õnnestumisel on väga heal libretol (libretist Lutz Hübner). Hübner ei näita inimkarakteereid must-valgelt, vaid püüab kõigis (ka negatiivsetes tegelastes) üles leida midagi inimlikku. Juba ooperi algul näitab autor, et juute loomavagunitesse juhataav Saksa ohvitser (Jassi Zahharov) on vaid käsutäitja, kellel valikut ei ole - väiksemagi eksimuse

kaitsepassi tagasi, öeldes, et tahab oma perekonna juurde.

Naise aaria Aile Aszony esituses on ooperi üks vapustavamaid stseene. „Minu perekond määrab ära Teie sõrmed... sellest pole niigi palju järel, et Te võiksite tuhande risti oma laubale maalida... öelge mulle, kuidas pean üles saama süütundest selle pärast, et mina ainukesena elan?“ Naine läheb vabatahtlikult vagunisse, mis viib ta gaasikambrisse.

Rauno Elp on tippvormis laulja ja näitleja

Ooperi masendavat atmosfääri leevendab veidi ooperi lõpp, kus Ronald Reagan (Väino Puura) kuulutab Wallenbergi postuumselt Ameerika Ühendriikide aukodanikuks. Laval on rahvamassi seas ka Mikihir ja Piilupart Donald koos vene matrisõskadega. Wallenbergi onupoeg (Mati Turi) jutustab rahvale oma sugulase kangelastegudest. Juba on tööle hakanud meelelahutustööstus, mis Wallenbergi legendi müüma asub.

värvide ja valgusega. Aitab laudlina vahetamisest, kui uue märksüsteemi kontekst on paigas. Saksa ohvitser (suurepärase roll Priit Volmerilt) mõjub oma nahkses mustas kostüümis üleolevalt, lausa elegantselt (valge lokiline parukas viitab ta seoste diplomaatiliste ringkondadega). Rauno Elbi Wallenberg mõjub Volmeri ohvitseri kõrval abitult nagu valges öösärgis prozektorite valgusesse kistud mees - psüühiliselt raske ülesanne muudab Wallenbergi elu ja surma üle mõtisklevaks filosoofiks. Lauljatele on antud head, toetavad rekvisiidid - nii on väikseimigi rollilahendus usutav ja tõesti hästi välja mängitud. Mõjuv oli ka vihje legendile taevast alla kukkunud Taani lipust, mis seekord oli värvidelt küll erinev - kollane rist sinisel taustal.

Rauno Elp tõestas taas, et ta on tippvormis ja võib mõjuvalt esitada peaosas Wagnerimastaapi legendidraamas. Kuna laval on lausa kolm Wallenbergi, siis jääb süzeeliin esmavaatamisel veidi segaseks. Surma (või tapmist) markeeriv maa alla vajumine on päris-Wallenbergi loo lõpp. Edasi tulevad juba järgmised Wallenbergid - elvispreslik blufivennast onupoeg (silmapaistev osatäitmine Mati Turilt) ja kõhn kondibukett-Wallenberg risti.

Viimane - metafüüsiline tсанд - vajaks lavastaja poolt veel viimistlemist, sest jääb arusaamatuks, miks ja kelle huvides Wallenberg risti löödi. Saatuse keerisesse lükatud Wallenberg tegi tõesti kõik temast sõltuva, et päästa võimalikult palju inimesi. Loogiliselt võttes oleks temast võinud saada hoopis N Liidu kangelane, mitte KGB ohver. Aga nagu me ajalooost teame, pole Venemaal loogikaga tavaliselt midagi peale

Tüüril on igati tasemel

ooperi-meeskond

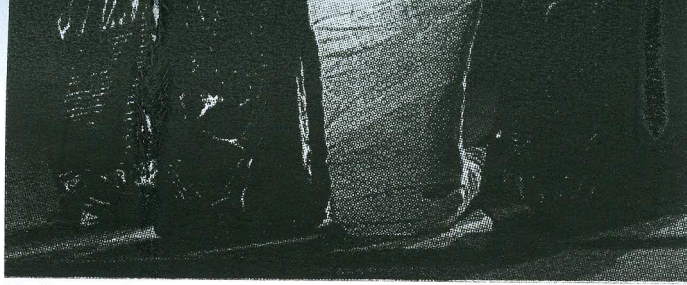
Erkki-Sven Tüüri "Wallenbergi" esietendus oli pronksõduuri-sündmuste aegu. Moskva poliitilise surve tõttu ei saanud lavastaja Dmitri Bertman proove Eestis jätkata (Bertman on Moskva ooperiteatri Helikon pealavastaja). Sellega oli ohus Estonia teatri üle aegade kõige kallim ooperiproduktioon (eelarve 1,8 miljonit). Ooperietenduse päästmiseks jätkasid tööd Neeme Kuningas ja Ene-Liis Semper, kes pidid hakkama saama üpris raske ülesandega - tuua lavale teise lavastaja kontseptsioon.

Abiks olid 21. sajandi tehnilised võimalused: lavastaja Bertman jälgis Moskvas Estonia laval käivate proovide veebiülekannet ning andis e-kirjade ja mobiilikonede vahendusel juhtnööre. Esietendusel laulis Wallenbergi rootsi bariton Jesper Taube, dirigeeris Arvo Volmer. Eri Klas ütles etenduse järel vastuvõtul, et see etendus on estoonlyastele hüpe uude kvaliteeti.

"Wallenbergi" vaadates unustad, et istud meie väikese lavaga ooperimaja saalis. Ene-Liis Semperi nutikas kujundus teeb Estonia lava suurooperlikult avaraks: orkestriauk on kaldteega kinni kaetud, orkester mängib lava tagaosas. See nõuab orkestrilt kindlasti suuremat pingutust, aga muusikud koos dirigendiga saavad väga hästi hakkama.

Lavastaja Dmitri Bertman ütleb kavalehel, et lavastus üritab "vaadata kõigele tagasi, nagu seda võiks teha inimene 42. sajandist". See kontseptsioon toimib meie ajast täpselt, sest on ju meiegi hilisajaloos sündmusi, mis vajaksid paremaks mõistmiseks ajalist distantsi. Võime rahulikud olla, sest "aeg toimib meie kasuks", nagu ütleb (õigemini laulab) ooperis karismaatiline Wallenberg.

Tüüri ooperi peategelane Raoul Wallenberg oli rootslasest diplomaat ja edukas äriees (Rauno Elp), kes suutis sakslaste poolt okupeeritud Budapestis päästa üle saja tuhande (sic!) juudi elu

Hetk etendusest.

Foto: www.opera.ee

sellega, et muretses neile neutraalse Rootsi kuningriigi passi. Kahjuks ei suutnud Wallenberg päästa oma elu. Veripunaste tippude all sisse marssinud Nõukogude sõjaväelased võtsid Wallenbergi kinni ja saatsid ta Gulagi laagritesse, kus ta ametliku versiooni järgi suri südamerabandusse (tegelikult lasti ta ilmselt lihtsalt maha).

Sakslaste juures toimusid valepassid, mille abil juute rootslaste pähe koonduslaagritest päästeti, ent Nõukogude Gulagis ei toiminud enam midagi - ei see, et oled Rootsi kuningriigi kodanik, ega see, et sul on diplomaatiline puutumatus.

Suur osa ooperi õnnestumisel on väga heal libretol (libretist Lutz Hübner). Hübner ei näita inimkaraktereid must-valgelt, vaid püüab kõigis (ka negatiivsetes tegelastes) üles leida midagi inimlikku. Juba ooperi algul näitab autor, et juute loomavagnitesse juhatav Saksa ohvitser (Jassi Zahharov) on vaid käsutäitja, kellel valikut ei ole - väiksemagi eksimuse korral võib ta ise kuuli saada. Just hirm selle ees, et ta võib juutide pähe kogemata Rootsi kuningriigi kodanikke gaasikambritesse saata, avab Wallenbergile uskumatu näiva võimaluse.

Kõik hukule määratud juudid ei võtagi Wallenbergi kaitsepassi vastu. Mis neid vabaduses ootaks? Vaid nälga, vaesus ja kodutus. Inimliku kannatuse piirile viidud inimesed valivad vabatahtlikult surma. Päästetud aga esitavad Wallenbergile lausa nõudmisi. "Paber ei leevenda nälga, ei soojenda. Elu on rohkemat kui olla mitte surnud," laulab esimene päästetu Teele Jöks. Meeltesegaduses Naine (Aile Aszony) pöördub Wallenbergi poole lausa etteheitena, miks ta ellu jäeti. Ta annab Wallenbergile oma

kaitsepassi tagasi, öeldes, et tahab oma perekonna juurde.

Naise aaria Aile Aszony esituses on ooperi üks vapustavamaid stseene. "Minu perekond määrib ära Teie sõrmed... sellest pole niigi palju järel, et Te võiksite tuhande ristide oma laubale maalida... öelge mulle, kuidas pean üles saama süütundest selle pärast, et mina ainukesena elan?" Naine läheb vabatahtlikult vagunisse, mis viib ta gaasikambrisse.

Rauno Elp on tippvormis laulja ja näitleja

Ooperi masendavat atmosfääri leevendab veidi ooperi lõpp, kus Ronald Reagan (Väino Puura) kuulutab Wallenbergi postuumselt Ameerika Ühendriikide aukodanikuks. Laval on rahvamassi seas ka Mikihäär ja Piilupart Donald koos vene matrisõkade. Wallenbergi onupoeg (Mati Turi) jutustab rahvale oma sugulase kangelastegudest. Juba on tööle hakanud meelelahutustööstus, mis Wallenbergi legendi müüma asub.

Samal ajal lamab Wallenbergi surnukeha keskjalal nagu Kristus ristil. Hetkeks oli tunne, et nüüd läheb lavastus "käest ära". Aga ei - õigel ajal saabus lavale vaikus. Mõlemal pool hukkunud ja hukkunuid mälestavad inimesed tulevad lavale, küünlad käes ja palvesõnu lausudes. Palvesõnad suubuvad täielikku vaikusesse.

Diplomaatiline seltskond on edasi antud vägagi värvikalt - rootslased kullas, Nõukogude diplomaadid aga sürrealistlikes nõukaaegsete sõjaväelaste "royal red" kostüümides. Diplomaatiliseks ühenduslüliliks on mõlemal valged barokk-parukad. (Kummastav on näha Lenini kepkat barokk-parukal!)

Hästi on läbi mõeldud ka piltide vahetus - mängitakse

gis projektionite vaigusesse kistud mees - psüühiliselt raske ülesanne muudab Wallenbergi elu ja surma üle mõtisklevaks filosoofiks. Lauljatele on antud head, toetavad rekvisiidid - nii on väikseimigi rollilahendus usutav ja tõesti hästi välja mängitud. Mõjuv oli ka vihje legendile taevast alla kukkunud Taani lipust, mis seekord oli värvidelt küll erinev - kollane rist sinisel taustal.

Rauno Elp tõestas taas, et ta on tippvormis ja võib mõjuvalt esitada peaosa Wagnerimastaapi legendidraamas. Kuna laval on lausa kolm Wallenbergi, siis jääb süzeeliin esmavaatamisel veidi segaseks. Surma (või tapmist) markeeriv maa alla vajumine on päris-Wallenbergi loo lõpp. Edasi tulevad juba järgmised Wallenbergid - elvispresilik blufivennast onupoeg (silmapaistev osatäitmine Mati Turilt) ja kõhn kondibukett-Wallenberg ristil.

Viimane - metafüüsiline tase - vajaks lavastaja poolt veel viimistlemist, sest jääb arusaamatuks, miks ja kelle huvides Wallenberg risti löödi. Saatuse keerisesse lükatud Wallenberg tegi tõesti kõik temast sõltuva, et päästa võimalikult palju inimesi. Loogiliselt võttes oleks temast võinud saada hoopis N Liidu kangelane, mitte KGB ohver. Aga nagu me ajaloost teame, pole Venemaal loogikaga tavaliselt midagi peale hakata. Tappes Wallenbergi, tegi stalinistlik reziim ühe oma suurematest vigadest, sest legendi Gulagis hukkunud Wallenbergist ei saa "tappa" mitte ükski diktaatorlik propagandamasin.

"Wallenbergi" tuleks kindlasti ka mujal Euroopas näidata, alustades Riiast ja lõpetades Pariisiga. Praegu on Pariisis veel inimesi, kes mäletavad Estonia 25 aasta taguseid külalisetendusi (eriti "Boris Godunovi" algversiooni). Seekord oleks estoonlyastel kaasa võtta eesti helilooja efektselt lavastatud nüüdisaegne ooper. Kultuuriametnikud, tõestage, et te olemas olete! Üks eesti ooperietendus Pariisis toob Eesti riigile suuremas plaanis rohkem kasu kui ükskõik mis tasemel poliitiline ümarlaud.